

Dört İstanbul

*Byzantium, Antonina,
Konstantinople ve Stanbul*

RADI DİKİCİ

Dört İstanbul

*Byzantium, Antonina,
Konstantinople ve Stanbul*

Remzi Kitabevi

DÖRT İSTANBUL / Radi Dikici

© Remzi Kitabevi, 2014

Her hakkı saklıdır.
Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Kapak: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-1697-1

BİRİNCİ BASIM: Ekim 2014

ÜÇÜNCÜ BASIM: Aralık 2015

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul

Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090

www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Remzi Kitabevi A.Ş. basım tesisleri

100. Yıl Matbaacılar Sitesi, 196, Bağcılar-İstanbul

Sertifika no: 10648

Eşim Sevgi'ye...

*Her ehresi halkın bize makbul görünür.
Lâkin kimi sahip; kimi kul görünür.
Bir perde-i ibret gibi surlar açılır;
Her sahnede ol ehr-i Stambul görünür...*

YILMAZ KARAKOYUNLU

İçindekiler

<i>Sunuş ve Teşekkür</i>	9
--------------------------------	---

I. BÖLÜM

<i>Byzas</i>	13
<i>Byzantium, Augusta Antonina</i>	19
<i>Büyük Konstantin</i>	28

II. BÖLÜM

<i>Theodosius Limanı</i>	55
<i>Hıristiyanlığın Temeli Sağlamlaştırılıyor:</i>	
<i>I. Konstantinople Konsili</i>	59
<i>Theodosius Surları ve Anthemius</i>	62
<i>Dünyanın İlk Üniversitesi-Pandidakterion</i>	70

III. BÖLÜM

<i>Konstantinople Yanıyor</i>	77
<i>Corpus Juris Civilis</i>	83
<i>Tarihin En Büyük Salgını, Veba</i>	88
<i>Kutsal Haç - Crux Vera</i>	95

IV. BÖLÜM

<i>Fetih</i>	123
<i>Konstantiniyye</i>	143
<i>Saray ve Harem</i>	156

V. BÖLÜM

<i>Sana Dün Bir Tepeden...</i>	173
<i>Köprülüler</i>	178
<i>Payitahtta Yaşam</i>	188

VI. BÖLÜM

<i>Elçiler ve Sanatçılar</i>	197
<i>Askeri Islahat</i>	213
<i>Batılılaşmada İlk Adımlar</i>	231

VII. BÖLÜM

<i>Sultan II. Abdülhamit</i>	245
<i>Zor Yıllar</i>	256
<i>Maceranın Sonu</i>	267
<i>Kaynakça</i>	281
<i>Dizin</i>	283

Sunuş ve Teşekkür

Bu kitap, bugüne kadar İstanbul hakkında yazılan kitapların tümünden farklıdır. MÖ 657 yılından başlayarak İstanbul'un dört dönemini anlatmaktadır: Byzantion ve Byzantium, Augusta Antonina, Yeni Roma ve Konstantinople ile Osmanlı'nın İstanbul'u. Bu dört dönem içinde tarihin akışını değiştiren pek çok olayın yanı sıra insanlık kültürüne önemli katkılar sağlayan gelişmeler de yaşanmıştır.

Okuyucularımıza bir noktayı da burada açıklamamız gerekmektedir. Osmanlı'nın İstanbul'u bölümünün büyük bir kısmı, daha önce *Bu Şehr-i Stanbul ki – Osmanlı'nın İstanbul Macerası* adıyla 2002 yılında yine Remzi Kitabevi tarafından yayınlanan kitapta yer almıştır. Ancak bu defa Osmanlı'nın İstanbul'u bölümü son on iki yılda Batı'da yapılan yeni araştırmaları da kapsayarak önemli ölçüde değişikliğe uğramış ve genişletilmiştir.

Ayrıca İstanbul'un fethinin de kitapta yer almasının uygun olacağı düşünülmüştür. İstanbul'un fethi, bize öğretilen resmi tarihe göre biraz farklıdır. En azından, 100 bin kişilik orduyla başlayan kuşatma karşısında, savunmayı yapan Bizans güçlerinin sadece 7.700 kişi olması ve kuşatmanın 54 gün sürmesi okuyucuyu muhtemelen şaşırtacaktır. Konstantinople veya İstanbul 330 yılından başlayıp 1453 yılına kadar tam 12 kez kuşatılmıştır. IV. Haçlı seferi sonunda 1204 yılından itibaren 57 yıl süreyle Latinler tarafından yönetilmesi hariç, sonuncu kuşatmadan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun eline geçmiş ve böylece 330 yılından başlayan ve 1453 yılına kadar süren Roma-Bizans İmparatorluğu tarihe karışmıştır. Bu başarının mimarı Fatih Sultan Mehmet'in dehasını ve çağdaş kişiliğini de göz ardı edemeyiz.

Kitabın bu baskısına, İsa'nın çarmıha gerildiği haçın (Kutsal Haç-Crux Vera) bulunuşu ve şu anda nerede bulunduğu da eklenmiştir.

Bu konu da daha önce hiçbir kitapta yer almamıştır. Ayrıca okuyucularımız bu bölümü okurken bir sürprizle karşılaşacaklarını bilmedirler.

Bu kitabın yazımında, kaynakçada görüleceği gibi daha Batılı kaynaklar kullanılmıştır. Diğer bir husus da, özellikle Osmanlı dönemi ile ilgili bölümde, mümkün olduğu kadar çok bilinen konular atlanmış ve bilmediğimiz İstanbul'un yazılması esas alınmıştır.

Ayrıca Bizans İmparatorluğu ile ilgili bölümde İstanbul veya Theodosius Surlarının *nasıl inşa edildiğinin öyküsü* vardır ve bu ilk defa yazılmaktadır. Buna karşılık tüm tarih kitaplarında ise sadece detay vardır: Örneğin, kaç yılda inşa edildi, kaç kapısı, kaç kulesi vardır, duvar kalınlıkları ne kadardır gibi.

Yazdığı iki muhteşem rubai ile kitaba katkı yapan Yılmaz Karakoyunlu'ya; kitabın kapağını hazırlayan Ömer Erduran'a; yaptığı muhteşem Theodora tablosu ile Evren Oğuzbalabana; haritaları hazırlayan Ahmet Akyürek'e; editörüm Bülent Tuna'ya; yaptığı katkılar nedeniyle Öner Ciravoğlu'na; tashihleri büyük bir titizlikle yapan ve dizinin hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen Hatice Taş'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Radi Dikici

I. BÖLÜM

Byzas

Megara Kralı Byzas bir haftadır hayatının en sıkıntılı günlerini yaşamaktadır. Yüz yıl kadar önce ataları İtalya’da gördükleri baskı üzerine kaçarak Yunanistan’a gelmişler ve kıyıda Salamis ismini verdikleri küçük bir şehir kurmuşlardır. Ancak bu küçük şehir dışarıdan gelecek saldırılara açık olduğu için daha içeride, Atina şehrinin yaklaşık 30 km batısında bir yer seçerek başkent olarak inşa edip yerleşmişler ve ona Megara adını vermişlerdir. Bazı küçük çatışmalar dışında MÖ 660 yılına kadar barış içinde yaşamışlar ve zenginleşmişlerdir. Her iki şehrin toplam nüfusu yaklaşık 25 bini bulmuştur.

İki hafta önce Atina şehrinin elçileri Byzas’ı ziyarete gelmişler ve bu bölgede birlik sağlamak için altı ay içinde Megara’nın Atina Şehir Devleti’ne katılmasını istemişlerdir. Özellikle Atina Şehir Devleti son on yıl içinde çok zenginleşmiş ve güçlü bir orduya sahip olmuştur. Byzas, Atina’ya karşı koyma şansının olmadığını çok iyi bilmektedir.

Mütevazı sayılabilecek minik sarayın salonunda çoğu yaşlıların teşkil ettiği 30 kişilik meclisi toplantıya çağırır.

Toplantıda durumu açık açık anlatır. Ancak böyle bir talebi içine sindiremediği sözlerinden anlaşılmaktadır. Yapılan müzakereler sonunda meclis üyelerinin çoğunluğu Atina ile birlikte yaşama fikrini uygun görürler. Özellikle meclisin en yaşlı üyesi Ansius, “Yüce kralımız, sizin de ifade ettiğiniz gibi Atinalılara karşı koyma şansımız yok. Zaman zaman Atina’ya gidip gelen arkadaşlarımızdan aldığımız bilgiye göre, refah içinde yaşamaktadırlar. Birlik olursak refaktan pay alarak çocuklarımızın geleceğini de garanti altına alırız. Tarih boyunca birçok kez kendimizi korumak zorunda kaldık ve oldukça büyük kayıplarımız oldu. Yanımızda güçlü bir ordu olursa kimse bize saldırmaya cesaret edemeyeceği için güvende oluruz. Onlar bize barışçıl bir öneride bulundular,

birlik teklif ettiler. Kabul ederim derim,” diyerek sözlerini bağladığında bütün meclis üyelerinin başlarını olumlu olarak salladıklarını görünce Byzas toplantıyı kapattı.

Ondan sonraki bir hafta boyunca geçmişini düşünen Byzas için geceleri uyku diye bir şey kalmamıştır. Yine uykusuz bir gecenin sabahında 25 yıllık eşi Eirene, “Sevgili kocam, gecelerini uykusuz geçiriyor, sabaha kadar dolanıp duruyorsun. Lütfen derdini benimle paylaş,” der.

“Sevgili karım, Atina bizim kendisine katılmamızı istiyor. Bunu bir türlü hazmedemiyorum. Üç tane yetiştirilmiş oğlumuz var. Böyle bir şey yaparsam onların yüzüne nasıl bakarım.”

“Zor bir durum içinde olduğunu anlıyorum. Ama benim aklıma başka bir şey geliyor. Neden Delfi’deki Apollo Tapınağı’nın kâhinine gidip durumu anlatmıyorsun. O akil ve yol göstericidir.”

Byzas oturduğu yerden fırlayarak karısına sarılır, “Sen olmasaydın acaba ben ne yapardım,” der.

O gün hazırlıklarını tamamlar. Üzerine mütevazı bir kıyafet giyer. Karısının hazırladığı azık torbasıyla yola düşer. Delfi’deki Apollo Tapınağı üç günlük yoldadır. İlk iki gün kolaydır. Atıyla gidebilecektir. Ancak son gün atını bırakıp tapınağın bulunduğu dağa tırmanması gerekmektedir.

Üçüncü gün ancak karanlık basınca tapınağa varabilir. Tapınağın merdivenlerini tırmanırken, binanın sütunlar üzerine yükseltilmiş giriş bölümünün alnındaki “Kendini Bil” (NOSPE TE IPSUM) yazısı dikkatini çeker. Onu kapıda karşılayan bir görevli hemen içeri alır. Yiyecek bir şeyler ikram edip yatacak yer gösterirler. Ona hiç kimse, “Kimsin, nereden geldin?” diye bile sormaz. Ertesi sabah erkenden kalkar, oradaki görevliye ismini verir ve baş kâhin ile görüşme isteğini iletir. Görevli kalkar gider. Yarım saat kadar sonra dönünce, “Beni takip edin,” der. Uzun koridorlardan geçerler. Bir kapıyı açar ve içeri girmesini işaret eder.

Küçük pencerelerinden içeriye ışık sızan büyük bir salondadır. Gözleri güçlkle en az yirmi basamakla çıkılabilen bir platform üzerinde bir koltukta oturan uzun beyaz sakallı kâhini seçer. Diz çökerek onu selamlar.

Derinden gelen bir ses duyar.

“Sizi dinliyorum,” der.

O da başından geçenleri anlatır.

Kâhin, “Yarın aynı saatte gel,” der. Sonra sanki birden her taraf kararır ve kâhini göremez olur. Görevli kapıyı açarak onu dışarı alır.

Ertesi sabah huzura varınca kâhin boğuk bir sesle şöyle der:

“Tanrı senin alnına başka şeyler yazmış. Onu yerine getirmelisin. Halkını alıp uzun bir yolculuğa çık...” Bir an susar. Byzas sözlerini tamamlamadığını tahmin ederek bekler. Sanki bir önceki ses değişmiştir. Byzas onun ağladığını düşünür. Hıçkırır gibi bir hali vardır. “Zor günler görüyorum, çok zor günler... Ama sakın yılma. Cesur ol. Kuzeye doğru git...” “Kuzeye doğru git, unutma... Bir boğazdan içeri gir. Sonra Körler Ülkesi’nin karşısına yerleş... Körler Ülkesi... Unutma Körler Ülkesi. İşte orası senin dünyan... İşte orası senin evin...” Tekrar susar. Tekrar boğuk bir sesle devam eder. “Dünya seni binlerce yıl anacak.” Kendini o derece kaptırmıştır ki, birinin koluna dokunduğunu görünce kendine gelir ve dışarı çıkarlar.

Byzas kâhinin söylediklerini hiç unutmamıştır ama ne dediğini ve nereye gitmesi gerektiğini de pek anlamamıştır. Megara’ya doğru yola çıktığında bütün söylenenleri kafasından geçirir, durur. Hiçbir şeyi çözmemiştir. Kuzeye gidecektir. O tamamdır. Peki, körler ülkesi neredeydi? Sonunda, “Herhalde körler ülkesi nerede olduğunu bilen vardır, sorar öğreniriz,” diye düşünür.

Megara’ya varınca araştırır, soruşturur ama hiç kimse körler ülkesi diye bir yer duymamıştır. Ama kâhin ona yönü göstermiştir. Ertesi gün bir emirname yayınlar ve altı ay içinde kuzeye doğru yola çıkacaklardır. Bu seyahate gönüllü olarak katılacak ailelerin resmen başvurmasını ister. 15 gün sonra anlaşılır ki Salamis ve Megara’dan sadece 5 bin kişi onunla birlikte gelecektir.

Hummalı bir faaliyete girişirler. Mevcut 500 gemi elden geçirilir. Ayrıca 50 kadar yeni geminin inşasına başlanır. Bunlarla hayvanlar ve yol boyunca ihtiyaç duyulacak yiyecek ve içecekler taşınacaktır.

659 yılının Haziran ayı geldiğinde her şey hazırdır. Bir hafta süreyle yükleme işlemleri bir düzen içinde yapılır. Hazinesinin bir kısmı kaptanlık gemisine yüklenir. Karısı ile birlikte kalmak istediğini belirten ikinci oğluna yönetimi bırakır. 6 Haziran Perşembe günü geride bıraktıkları ile vedalaşarak rota kuzey olmak üzere yola çıkarlar.

BYZAS'IN YOLCULUĐU
M.Ö. 659-657

• • •

Yaklaşık iki yıl boyunca kuzeye doğru giderler ve çeşitli yerlere uğrayarak hep körler ülkesini sorarlar. Ama bir cevap alamazlar. Kış aylarında yakalandıkları fırtınalar gemilerden bir kısmını batırır. Ugradıkları yerlerden altın karşılığı yiyecek ve su temin ederler. Esas beslenmelerini balıkla sağlarlar.

Bir sabah uyandıklarında bir boğazın kenarındadırlar. Byzas gemisini doğrudan boğazdan içeri sokar. Diğer gemiler onu takip ederler. Marmara Denizi'ne (Propontis) gelmişlerdir. Hava değişmiştir. Özellikle bol balık vardır. Ayrıca yanaştıkları sahillerde bol su kaynaklarına rastlamışlardır.

Yaklaşık iki yıl süren yolculuk boyunca gemilerinin ve insanların üçte birini, çoğu çocuk ve kadın olmak üzere kaybetmişlerdir. MÖ 657 yılının Mayıs ayında bir sabah uyandıklarında gördükleri manzara onları şaşkınlığa uğratar. Sağ taraftaki kara parçasında yerleşim olduğu bellidir. Sol taraf ise (Sarayburnu'ndan başlayan) hafif sisler içindeki yarımada tümüyle bakirdir. Biraz sonra güneş yükselip sis dağılınca her tarafın ormanlarla kaplı olduğunu görürler. Şırl şırl akan suların ve öten kuşların sesleri gemilere bile ulaşmaktadır. Manzaranın güzelliği tarif edilir gibi değildir.

Byzas karısına döner:

“Şimdi kâhinin söylediklerini anladım. Böylesine dünyanın en güzel yerini bırakıp karşıya yerleşmek için kör olmak lazım. Orası ‘Körler Ülkesi’dir (Khalkedon-Kadıköy). Biz ise onun karşısına yerleşiyoruz,” der.

Sahile çıkarlar ve böylece ilk yerleşim başlamış olur. Aradan on yıl kadar geçince bugünkü Eminönü, Sirkeci, Topkapı ve Ayasofya'nın bulunduğu yerleri içine alacak şekilde bir şehir kurarlar. Bu yeni kurulan minik şehir, Byzas isminden esinlenerek Byzantion olarak anılmaya başlar. Kâhinin dediği doğru çıkar ve Byzas ismi bugüne kadar yaşamaya devam eder.

En az iki yüzyıl süreyle bu şehir devleti barış içinde yaşar. Stratejik yeri dolayısıyla hızla gelişir ve zenginleşir. Yine bu süre içinde her ihtimale karşı şehrin etrafı çok da yüksek olmamakla beraber savunması için yeterli olan surlarla çevrilir.

Byzantion MÖ 479 yılında General Pasuanias yönetimindeki ordu

